

Underlag till Västerbottens läns livsmedelsstrategi

Fysisk planering för ökad livsmedelsproduktion

Umeå den 25 januari 2019

Marita Alatalo, Samhällsutvecklingsenheten, Länsstyrelsen Västerbotten

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Inledning	4
Bakgrund	4
Syfte och frågeställningar	4
Metod och avgränsning	5
Nulägesbeskrivning och översiktlig analys av länets förutsättningar	6
Brukningsvärd jordbruksmark	6
Brukningsvärd jordbruksmark i Västerbottens län	7
Jordbruksmark i kommunernas översiktsplaner	10
Förslag på hur produktionsresurserna kan uppmärksammas och tillvaratas bättre	13
Mål för fysisk planering för ökad livsmedelsproduktion	13
Aktiviteter för att nå målet med fysisk planering för ökad livsmedelsproduktion	13
Referenser	18

Bilaga 1 Intervjufrågor

Bilaga 2 Förändring av åkerarealen och betesmarkerna i Västerbotten mellan 1990–2018

Bilaga 3 Övrigt geodata som kan ge inspiration

REGION
VÄSTERBOTTEN

VÄSTERBOTTEN

Länsstyrelsen
Västerbotten

Sammanfattning

I den nationella livsmedelsstrategin "Attraktiv, innovativ och hållbar strategi för konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring" konstateras att hushållningsbestämmelserna i miljöbalken avseende den brukningsvärda jordbruksmarken inte tillämpas som avsett i den fysiska planeringen i Sverige. Orsaken bedöms delvis vara att många kommuner har svårigheter att värdera jordbruksrelaterade intressen jämfört med andra intressen och att de saknar underlag och kompetens kring jordbruksmarken och jordbruksproduktionen. I arbetet med att ta fram en regional livsmedelsstrategi för Västerbottens län, har det därför bedömts vara viktigt att ta fram mål och åtgärder som säkerställer att hänsyn tas i den fysiska planeringen till den brukningsvärda jordbruksmarken i förhållande till andra samhällsintressen.

Följande mål föreslås implementeras i Västerbottens läns livsmedelsstrategi: **I Västerbottens län tillämpas gällande hushållningsbestämmelser i miljöbalken så att hänsyn till brukningsvärd jordbruksmark säkerställs i den fysiska planeringen.** Målet kan delas upp i några delmål:

- Det finns kunskap bland kommunerna om värdet på resursen brukningsvärd jordbruksmark.
- Länsstyrelsen ger relevant vägledning och rådgivning om hur hushållning av jordbruksmark kan hanteras i den fysiska planeringen.
- Nya översiktsplaner innehåller konkreta ställningstaganden till den brukningsvärda jordbruksmarken och en konkretisering av innebörden med 3 kap. 4§ miljöbalken.

Delmålen utgör utgångspunkter för de åtgärder som bör genomföras för att nå måluppfyllelse. De handlar om att ta fram aktuella planeringsunderlag och vägledningsdokument och på sikt ta fram en modell för kompensationsåtgärder för jordbruksmark som tagits i anspråk för andra ändamål än jordbruk.

En förutsättning för att kommunerna ska kunna genomföra en fysisk planering som gynnar bevarande och utvecklingen av jordbruksmarkernas värden är att det finns aktuella och relevanta planeringsunderlag. Här föreslås att en översiktlig gradering av länets åkermark tas fram tillsammans med en mer noggrann klassificering av brukningsvärd jordbruksmark vid centralorter, tätorter, tillväxtstråk etc. och där det finns påtalade markanvändningskonflikter. Datat kan med fördel sammanställas i ett tema-webb-GIS "Jordbruksmark".

Med en vägledning med rekommendationer för hur hushållningsbestämmelserna enligt 3 kap. 4§ miljöbalken ska tillämpas, antas möjligheterna öka för en mer relevant hantering av länets jordbruksmark. De områden som främst behöver behandlas i vägledningen är: Brukningsvärd jordbruksmark, markanvändning av väsentligt samhällsintresse och lokalisering av bebyggelse och anläggningar i förhållande till brukningsvärd jordbruksmark.

Att finna former för kompensationsåtgärder för jordbruksmark som tagits i anspråk för andra ändamål än jordbruk är svårt och mer en åtgärd som indirekt främjar uppsatt mål, men eftersom aktiviteten förbättrar förutsättningarna för jordbruket är den ändå högst relevant i sammanhanget.

Mål och åtgärder är framtagna från en översiktlig analys av gällande översiktsplaner, länsstyrelsens samråds- och granskningsyttranden och ett antal semistrukturerade intervjuer med främst planerare verksamma vid Sorsele-, Skellefteå-, Umeå-, Vilhelmina och Vännäs kommuner. En diskussion om begreppet brukningsvärd jordbruksmark och en nulägesanalys av länets åker- och betesmark och jordbruksarealerna förändring över tid, har också bidragit till formuleringen av de mål och åtgärder som förordas.

REGION
VÄSTERBOTTEN

VÄSTERBOTTEN

Länsstyrelsen
Västerbotten

Inledning

I arbetet med att ta fram en regional livsmedelsstrategi för Västerbottens län "Mer mat från Västerbotten" har 12 fokusområden identifierats som viktiga. För mer information om strategiarbetet, se <http://vasterbottensmat.info/>. I denna rapport redogörs för arbetet med fokusområdet "Fysisk planering för ökad livsmedelsproduktion".

Fokusområdets arbete utgår från den nationella livsmedelsstrategins övergripande mål och mål för det strategiska området regler och villkor och de frågor som initierats där om bland annat myndigheters arbete för att säkra produktionsresurser¹.

Det övergripande målet för den nationella strategin är *"en konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa tillväxt och sysselsättning och bidra till hållbar utveckling i hela landet. Produktionsökningen, både konventionell och ekologisk, bör svara mot konsumenternas efterfrågan. En produktionsökning skulle kunna bidra till en ökad självförsörjningsgrad av livsmedel. Sårbarheten i livsmedelskedjan ska minska."* I strategin manifesteras att en ökad livsmedelsproduktion i Sverige förutsätter att företagen har tillgång till produktiva mark- och vattenresurser. Det slås fast att utgångspunkten bör vara att bra produktionsresurser för jordbruk bör bevaras, brukas och utvecklas för att ta till vara möjligheten till resurseffektivt brukande och god produktivitet. Samtidigt konstateras att tillämpningen av hushållningsbestämmelserna i 3 kap. miljöbalken inte fungerar som avsett och att det behöver säkerställas att hänsyn tas till jordbruksmarken och jordbruksproduktionen tillsammans med andra samhällsintressen i den fysiska planeringen. Orsaken bedöms delvis vara att många kommuner uppger att de har svårigheter att värdera jordbruksrelaterade intressen jämfört med andra intressen och att det saknas underlag och kompetens kring jordbruksmarken och jordbruksproduktionen. Antagandena bygger på Jordbruksverkets rapporter om analyser över jordbruksnäringen i Sverige. Tre rapporter nämns:

- ✓ Exploatering av jordbruksmark vid bebyggelse- och vägutbyggnad, rapport 2006: 31.
- ✓ Exploatering av jordbruksmark 2006–2010, rapport 2013: 3.
- ✓ Väsentligt samhällsintresse? Jordbruksmarken i kommunernas fysiska planering Rapport 2013: 35.

Bakgrund

Syfte och frågeställningar

Syftet med arbetet inom fokusområdet "Fysisk planering för ökad livsmedelsproduktion" har varit att undersöka vilka möjligheter Länsstyrelsen och länets kommuner har att förbättra tillämpningen av hushållningsbestämmelserna i 3 kap. miljöbalken avseende jordbruksmark.

Följande frågeställningar har varit vägledande i arbetet:

- Vad är brukningsvärd jordbruksmark?
- Finns brukningsvärd jordbruksmark i Västerbottens län?
- Hur behandlas jordbruksmark i kommunernas översiktsplaner?
- Hur ser kommunerna på sina möjligheter att hantera brukningsvärd jordbruksmark?
- Hur kan kunskaperna öka hos kommunerna om hushållningen av brukningsvärd jordbruksmark och hur den kan hanteras i den fysiska planeringen?

¹ Prop. 2016/17: 104.

Metod och avgränsning

Arbetet startade upp i oktober 2018 med att en arbetsgrupp bildades med representanter från Länsstyrelsens Landsbygdsenheten, Enheten för Regional Tillväxt och Samhällsutvecklingsenheten. Samhällsplanerare Marita Alatalo har samordnat arbetet och sammanställt redovisningen som lämnas till Region Västerbotten i januari 2019.

Inom ramen för de resurser som ställts till förfogande har gällande kommunövergripande översiktsplaner, fördjupade översiktsplaner och tematiska tillägg till översiktsplaner studerats. Planhandlingarna har studerats med avseende på hur jordbruksmark, jordbruksproduktion och jordbruksnäringen har behandlats.

För att få en mer fördjupad förståelse för de förhållningssätt länets kommuner har till hushållningsbestämmelsernas hantering i den fysiska planeringen har ett antal semistrukturerade intervjuer genomförts med främst planerare verksamma vid Sorsele-, Skellefteå-, Umeå-, Vilhelmina och Vännäs kommuner. Frågorna som varit vägledande vid intervjuerna finns redovisade i bilaga 1.

Det har varit viktigt att avgränsa arbetet inte minst beroende på den mångfasetterade betydelsen jordbruksmark har. I följande rapport behandlas enbart jordbruksmarkens värde som en resurs och förutsättning för produktion av livsmedel. Jordbruksmarkens övriga brukningsvärden, som exempelvis skapande av biologisk mångfald och rekreation eller dess betydelse som en viktig del i ett kulturmiljölandskap, behandlas endast kortfattat. En avgränsning av arbetet har också varit nödvändigt i förhållande till hushållningsbestämmelserna i 3 kap. 5§ MB. I följande rapport berörs med andra ord inte heller förutsättningarna för en livsmedelsproduktion från yrkesfisket, vattenbruk och rennäringen. Jordbruksmarkens betydelse i ett sammanhang av nationella och globala mål (miljökvalitetsmålen och målen för Agenda 2030) för hållbar utveckling har inte heller tagits upp till diskussion.

REGION
VÄSTERBOTTEN

VÄSTERBOTTEN

Länsstyrelsen
Västerbotten

Nulägesbeskrivning och översiktlig analys av länets förutsättningar

Brukningsvärd jordbruksmark

Planläggning och prövningar enligt plan- och bygglagen (PBL)² ska syfta till att mark- och vattenområden används för det eller de ändamål som områdena är mest lämpade för med hänsyn till beskaffenhet, läge och behov. Företräde ska ges åt sådan användning som från allmän synpunkt medför god hushållning. Enligt 2 kap. 2§ PBL ska bestämmelserna om hushållning med mark- och vattenområden i 3 kap. och 4 kap 1–8§§ miljöbalken (MB)³ tillämpas.

I 3 kap. MB finns de s.k. grundläggande hushållningsbestämmelserna och i 4 kap. finns hushållningsbestämmelser för särskilt utpekade områden. Jordbruksmarken som allmänt intresse behandlas i 3 kap. 4§ MB.

3 kap. 4§ MB

”Jord- och skogsbruk är av nationell betydelse. Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk. Skogsmark som har betydelse för skogsnäringen skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra ett rationellt skogsbruk.”

En förståelse för vad som kan bedömas vara brukningsvärd jordbruksmark är med andra ord viktig vid olika planprocesser som vid framtagandet av översikts- eller detaljplaner.

Bestämmelserna formulerades i slutet av 1980-talet när naturresurslagen (NRL)⁴ infördes som ett instrument att bevaka statliga intressen vid planläggning och exploatering av mark. Av förarbetet⁵ till NRL framgår att brukningsvärd jordbruksmark avser mark som med hänsyn till läge, beskaffenhet och övriga förutsättningar är lämpad för jordbruksproduktion. I förarbetet hänvisas även till lagen om skötsel av jordbruksmark⁶ och denna lags förarbete⁷. Bestämmelserna infördes i slutet av 90-talet i MB.

I takt med att jordbruksmark har exploaterats har behovet ökat av att klargöra innebörden av begreppet brukningsvärd jordbruksmark. Under de senaste åren har ett antal domar i mark och miljööverdomstolen (MÖD) behandlat frågan vilket har bidragit till att förtydliga begreppet⁸. Av domarna kan utläsas dels att brukningsvärd jordbruksmark kan bedömas vara sådan jordbruksmark som en lantbrukare väljer att bruka, dels att kultiverad betesmark som har förbättrats genom röjning eller tidigare varit åker och som nyttjas som bete kan bedömas vara brukningsvärd jordbruksmark. Jordbruksmarkens åkerklass⁹ har naturligtvis betydelse för bedömningen av brukningsvärdet, men av domarna kan förstås att även en lågt klassad jordbruksmark, t.ex. jordbruksmark av klass 1, kan ha betydelse och vara lämpad för jordbruksproduktion beroende på läge och beskaffenhet, t.ex. som en del av ett större sammanhängande jordbruksområde. Det hävdas också i domarna att det saknar betydelse för bedömningen av jordbruksmarkens brukningsvärde om jordbruksmarken tagits ur

² SFS 2010: 900; SFS 2014: 862.

³ SFS 1998: 808

⁴ SFS 1987: 12.

⁵ Prop. 1985/86: 3.

⁶ SFS 1979: 425.

⁷ Prop. 1978/79: 163.

⁸ T.ex. MÖD P-8047-15; MÖD P-4848-16; MÖD P-1188-17.

⁹ En klassning av Sveriges åkermark som genomfördes 1971 av dåvarande Lantbruksstyrelsen som baserades på markens ekonomiska avkastningsvärde, https://jordbruketisiffror.files.wordpress.com/2013/10/akerklassificering_19710211.pdf

produktion dvs. inte längre används till jordbruksproduktion. Detta eftersom hushållningsbestämmelserna avser att säkerställa en långsiktig hushållning, vilket gör att det är oväsentligt om marken för närvarande inte används för livsmedelsproduktion. MÖD gör följaktligen bedömningen att även om mark inte används som jordbruksmark eller om dess klassning gör den kommersiellt ointressant som jordbruksmark, kan den vara brukningsvärd.

Mark som ur ett produktionsperspektiv kan bedömas vara brukningsvärd jordbruksmark

- ✓ Mark som med hänsyn till läge, beskaffenhet och övriga förutsättningar är lämpad för jordbruksproduktion.
- ✓ Åkermark (mark som ska vara möjlig att plöja och som används för växtodling och fältmässig odling av köksväxter, frukt och bär).
- ✓ Betesmark som är kultiverad och som används för bete åt främst nötkreatur, får, getter samt hästar. Marken kan även vara äng som inte brukas till annat än bete eller en odlad vall.
- ✓ Mark som lantbrukare väljer att bruka.
- ✓ Mark som är taxerad som jordbruksenhet.

Ur ett samhällsbyggnadsperspektiv kan det också sägas vara viktigt att väga in andra s.k. brukningsvärden när jordbruksmark ska värderas dvs. naturvärden, sociala - och kulturella värden. Detta även om marken inte används för livsmedelsproduktion (dess direkta och indirekta produktionsvärde). Jordbruksmarkens betydelse för till exempel biodiversitet och upplevelser av ett levande kulturlandskap är följaktligen viktiga att ta hänsyn till i en mer omfattande bedömning av jordbruksmarks brukningsvärde.

Slutsatsen blir att det är många faktorer som ska vägas in när brukningsvärdet av jordbruksmark ska bedömas och att dessa faktorer också förändras över tid beroende på en rad samhälleliga förhållanden. Det är ändå mer eller mindre uppenbart att den mark som i dag används för livsmedelsproduktion, både direkt (växtodling) och indirekt (för djurhållning) är brukningsvärd och att även tidigare brukad åker och betesmark som ännu inte är beskogad fortfarande är att betrakta som brukningsvärd och därför på bästa sätt bör bevaras, brukas och utvecklas.

Brukningvärd jordbruksmark i Västerbottens län

Vilken omfattning den brukningsvärda jordbruksmarken i Västerbottens län har beror alltså på hur begreppet brukningsvärd jordbruksmark väljs att definieras. Jordbruksverkets sammanställer statistik över vilka arealer som är mottagare av det s.k. jordbruksstödet. År 2018 visar statistiken att stöden betalades ut till brukandet av ca 68 000 ha åker och till ca 2400 ha betesmarker. Generellt sett är dessa arealer att betrakta som aktivt brukad jordbruksmark. Statistiken över tid visar hur arealerna förändras och minskar. Skillnaderna mellan åren påvisar mark som har tagits ur produktion, men kan enligt ovan ändå betraktas som brukningsvärd beroende på hur igenväxning skett. Från 1990 till 2018 handlar det med utgångspunkt från Jordbruksverkets statistik om nära 13 000 ha åker och 1200 ha betesmarker eller om drygt 3500 ha åkermark och drygt 1500 ha betesmarker mellan åren 2000 och 2018, som skulle kunna betraktas som brukningsvärd jordbruksmark, under förutsättning att marken inte har exploaterats.

REGION
VÄSTERBOTTEN

VÄSTERBOTTEN

Länsstyrelsen
Västerbotten

Enligt Jordbruksverkets statistikdatabas¹⁰ brukades 2018, som beskrivet, nära 68 000 ha i länet som åker. Det är ca 1,2 procent av länets markyta, motsvarande andel i ett Sverigeperspektiv är 6,2 procent.

Några siffror

Åkerarealen i Västerbottens län uppgår nu till ca 68 000 ha. Över 80 procent av åkermarken finns i länets kustnära kommuner.

Av all åkermark i Sverige 2018, finns 2,6 procent i Västerbottens län. En låg andel, men förhållandevis hög i ett Norrlandsperspektiv då motsvarande andel för Norrbottens län är 1,2; för Jämtlands län är 1,6 och för Västernorrlands län är 1,8 procent.

Länets åkermark finns nästan uteslutande i de kustnära kommunerna. Nästan 26 000 eller 38 procent, av länets samlade åkerareal finns i Skellefteå kommun. Åkerarealen i Skellefteå kommun tillsammans med åkerarealen i Umeå, Robertsfors, Vännäs och Nordmaling kommuner utgör 84 procent av länets totala åkerareal.

Länets åkerareal var som störst på 1950-talet. Då var länets samlade åkerareal ca 123 000 ha¹¹. Från början av 1980-talet tills i dag har arealen i länet minskat med ca 20 000 ha. Av jordbruksverkets statistik över åkerareal fördelat på kommuner mellan åren 1990 och 2018 framgår att den största relativa minskningen, omkring 30–40 procent, finns i länets fjällkommuner, se bilaga 2. Igenväxningen av odlingsmarken i dessa kommuner är i dag högst påtaglig. I länets kustnära kommuner som har över 80 procent av all åkermark är motsvarande relativa minskning under samma period enbart ca 10–20 procent, men följaktligen ändå förhållandevis stor arealmässigt. Minskningen i de kustnära kommunerna, under den studerade perioden, handlar om 8000 ha. Minskningen av åkerarealerna i dessa kommuner beror också på igenväxning, men generellt sett också på olika typer av exploateringar till exempel byggande av bostäder, industrilokaler av olika slag, vägar, järnvägar och täkter.

Arealen betesmark i länet är betydligt mindre än arealen åkermark. 2018 användes ca 2400 ha till betesmark. Betesmarken är jämnare fördelat mellan kommunerna än åkermarken. 15 procent av betesmarken finns inom Umeå kommun, 14 finns i Vilhelmina kommun, 12 i Storumans kommun och 12 procent finns i Vännäs kommun. Även omfattningen av betesmarker minskar. Tillgänglig statistik från Jordbruksverket visar på en minskning motsvarande ca 275 ha mellan åren 2003 och 2018. Trots minskningen i ett länsperspektiv har arealen betesmark ökat i Nordmalings, Vindelns, Sorsele och Vännäs kommuner. Ökningen är störst i Vännäs kommun. Där har arealen ökat med ca 150 ha. under nämnda period. Den främsta orsaken till ökningen av betesmarker är iordningställandet av tidigare igenvuxna betesmarker till s.k. naturbetesmarker, restaureringsinsatser finansierade med medel från EU: s lansbygdsprogram.

¹⁰ <http://statistik.sjv.se/PXWeb/pxweb/sv/Jordbruksverkets%20statistikdatabas/?rxid=5adf4929-f548-4f27-9bc9-78e127837625>

¹¹ Länsstyrelsen Västerbotten (1996).

Jordbruksverket har under en följd av år tittat lite närmare på exploatering¹² av jordbruksmark som anledning till minskningen av jordbruksmark¹³. I den senaste rapporten från 2017 konstateras att exploateringstakten under de senaste 10 åren är ungefär samma. I ett Sverigeperspektiv ligger exploateringen i genomsnitt per år under perioden 2006 – 2015 på 600 ha¹⁴. För Västerbottens län är motsvarande minskning 8 ha per år. Minskningen sker främst i Umeå kommun. Under perioden 2006–2015 minskade arealen jordbruksmark i Västerbottens län med nära 80 ha¹⁵. 37 ha av dessa fanns i Umeå, 10,5 ha i Skellefteå, 8,2 ha i Nordmaling och 7,8 ha i Robertsfors.

Statistik från Jordbruksverket visar med tydlighet omfattningen av jordbruksmarkens arealmässiga minskning. För Västerbottens län utgörs den största delen av minskningen av igenväxning främst orsakad av den samhällsutveckling som skett i våra fjäll- och inlandskommuner samt jordbruksnäringens strukturomvandling. Här är det främst natur- och kulturvärden som långsamt gått förlorade och fortfarande går förlorade. Minskningen av åkerarealen beroende på exploateringar i våra kustnära slättbygder för byggande av till exempel bostäder, industrilokaler av olika slag, vägar, järnvägar och täkter är betydligt mindre, men ändå nog så betydelsefull. Betydelsefull därför att den, förutom att påverka natur- och kulturvärden också påtagligt påverkar livsmedelsproduktionen då åkermarken i slättbygden oftast utgörs av den mest bördiga åkermarken i länet. Betydelsefull också därför att marken svårigen kan återställas till jordbruksmark efter att markanvändningen har ändrats så markant vid exploatering såsom exempelvis av bebyggelse. Siffrorna ovan påvisar att åkerareal motsvarande omkring 63,5 ha, motsvarande lika många fotbollsplaner har exploaterats i länets kustkommuner under de senaste 10 åren.

¹² Med exploatering menas här att bygga på marken eller använda den på ett sätt som gör att det inte går att odla där igen. Exploatering av jordbruksmark är permanenta vilket innebär att marken inte kan användas för livsmedelsproduktion i framtiden. Vid en exploatering är ofta första steget att ta bort det översta matjordslagret och sedan följer att man täcker marken med byggnader, asfalt eller annat material.

¹³ Jordbruksverket (2006; 2013 och 2017).

¹⁴ Den totala exploateringen åren 2011–2005 låg på 2916 ha jämfört med perioden 2006–2010 då motsvarande minskning var 3014 ha (Jordbruksverket (2017)).

¹⁵ 75,4 ha åker och 2,1 ha betesmark.

I sammanhanget kan det vara värt att reflektera över följderna av de förändringar i fastighetsbildningslagen¹⁶ som infördes i början av 1990-talet gällande möjligheter att tillskapa stora bostadsfastigheter med möjlighet till mindre djurhållning och hobbyodling. Detta för att gynna en landsbygdsutveckling. Förändringen har på många håll inneburit att gamla brukningscentra styckats av från lantbruksenheter tillsammans med högproduktiv mark (som inte sällan har arrenderats av aktiva jordbrukare). Mark som efter fastighetsregleringen övergått till mer eller mindre extensiv hobbyodling eller till att försörja hästgårdar. Länsstyrelsen har inte kännedom om några studier som dragit slutsatser om hur detta påverkar förutsättningarna för arrondering av jordbruksmark och jordbruksnäringen sett i ett längre perspektiv.

I den nationella livsmedelsstrategin och de utredningar¹⁷ som ligger till grund för denna bedöms att tillgången på jordbruksmark är tillräcklig för den ökning av produktionen som förutses enligt visionen 2030 – en hållbar, attraktiv och innovativ jordbruks- och trädgårdsnäring. I strategin poängteras ändå att även om den svenska jordbruksarealen i nuläget inte är begränsande för sektorns utveckling så kan den bli det på sikt. Förväntade effekter av ett förändrat klimat är naturligtvis förändrade odlingsförutsättningar. Bedömningen görs utifrån ett nationellt perspektiv och huruvida bedömningen relateras till förhållandena i Västerbottens län framgår inte. Av de intervjuer som genomförts inom ramen för detta arbete framgår att det redan i dag finns vissa begränsningar i tillgången till jordbruksmark i länet. Begränsningar som resulterat i att bönder valt att ta igenvuxen jordbruksmark i bruk.

Jordbruksmark i kommunernas översiktsplaner

Alla kommuner i länet tar upp jordbrukets roll i generella ordalag i sina översiktsplaner. Här följer några målande exempel på kommunerna översiktliga inställning:

”Jordbruket utgör en viktig förutsättning för en levande landsbygd. Ett fungerande och livskraftigt jordbruk skapar förutsättningar för ett långsiktigt bevarande av det öppna landskapet”.

”Jordbruket är en basnäring och en förutsättning i det framtida kretsloppssamhället. Rationaliseringar har lett till en drastisk minskning av antalet jordbruksföretag i länet, produktionsvolymen är dock förändrad. Byarna i kommunen omges av odlad mark. För att behålla det öppna landskapets karaktär är det viktigt att ett fortsatt bruk av åker- och betesmarker sker”.

”Ett aktivt jord- och skogsbruk har flera viktiga roller bland annat; näringslivsutveckling, lokal livsmedelsproduktion, ekosystemtjänster och rekreation. Dessutom är ett aktivt jordbruk med dess karaktäristiska öppna landskapsbild en av förutsättningarna för en attraktiv boendemiljö”.

Få kommuner redogör för omfattningen av jordbruksmarken t.ex. i arealer eller den kvalitet jordbruksmarken har t.ex. produktionsförmågan. Några anger hur många jordbruksföretag som är verksamma i kommunen och utvecklingen av jordbruksnäringen över tid. Mycket sällan förekommer ett resonemang om vad eller vilka jordbruksmarker som är brukningsvärda. Kommunerna använder i stället termer som värdefull jordbruksmark, viktig jordbruksmark, den goda jorden, stora sammanhängande odlingsmarker, rationellt brukbar jordbruksmark och aktivt brukad jordbruksmark.

¹⁶ SFS 1970: 988

¹⁷ Prop. 2016/17: 104 och SOU 2015: 15.

Vid intervjuerna med de kommunala planerarna framkom också att de definierar brukningsvärd jordbruksmark olika. De framkom vidare att de generellt sett inte har tillräcklig kunskap om de olika jordbruksmarkernas produktionsförmågor samt vad och hur mycket som odlas i kommunen. Här ska ändå påpekas att mindre kommuner bedöms ha bättre kunskap om jordbruket i kommunen och dess förhållande.

I en översiktsplan ska många mark- och vattenintressen beaktas och det är förståeligt att varje näring och dess förutsättningar inte kan behandlas ingående. Kommunerna har inte så stora möjlighet att direkt påverka utvecklingen av näringen, men eftersom kommunerna i allmänhet värderar jordbruksnäringen som viktig för livsmedelsproduktion och för bevarandet av ett attraktivt landskap etc. är det lite förvånande att jordbruksmarken som förutsättning inte behandlas mer än vad som är fallet.

De flesta kommuner redogör för hushållningsbestämmelserna enligt 3 kap. 4§ i sina översiktsplaner, men det finns sällan en diskussion i planhandlingarna om vad dessa innebär eller hur bestämmelserna tar sig uttryck i deras planering.

Under intervjuerna med de kommunala planerarna framkom att kommunerna under framtagandet av planförslaget ofta resonerar enligt intentionerna med bestämmelserna, men att detta inte sedan redogörs i planhandlingarna. En anledning till detta angavs vara att det är så mycket annat som också ska behandlas i planerna och att handlingarna skulle bli alltför omfattande om alla diskussioner skulle återges.

En av de få kommuner som mer eller mindre direkt behandlar bestämmelserna redogör i den kommunomfattande översiktsplanen följande:

REGION
VÄSTERBOTTEN

VÄSTERBOTTEN

Länsstyrelsen
Västerbotten

"Rationellt brukbar jordbruksmark (jordbruksmark som brukas eller skulle kunna brukas med modern teknik) är en viktig samhällsresurs och bör därför i princip endast bebyggas för att tillgodose betydelsefulla samhällsintressen, eller då lämplig alternativ lokalisering saknas, eller om en alternativ användning ger totalt större miljövinst än när marken används för jordbruk (exempelvis om jordbruksmarken ligger mycket centralt i förhållande till kollektivtrafik)".

Riktlinjer för tillkommande bebyggelse som kan komma att beröra jordbruksmark är däremot vanliga till exempel:

"Jordbruksmark ska undvikas vid lokalisering av bostadsbebyggelse".

"I byar med ingen eller svag befolkningstillväxt kan dock möjligheten att bevilja nylokalisering på jordbruksmark prövas när detta stärker byns struktur och bykaraktär".

"Kommunen anser att aktivt brukad jordbruksmark inte bör exploateras. Jordbruksmarker som däremot inte aktivt brukas bör kunna upplåtas för bebyggelse".

Det är i allmänhet lättare för kommuner med lågt nybyggnadstryck att hantera hushållningsbestämmelserna. Kortfattat handlar det om att behovet av nya bebyggelseområden är litet samtidigt som efterfrågan på jordbruksmark också är liten. I dessa är det med andra ord lättare att värna livsmedelsproduktion för det finns inget incitament för bostadsbyggande, annat än för enstaka lokaliseringar. Här finns egentligen sällan markanvändningskonflikter som kommunerna måste hantera och ta ställning till. Dilemmat med att hantera hushållningsbestämmelserna är i stället störst för kustkommuner där de största tätorterna finns och där den största efterfrågan på nya bostäder finns, samtidigt som de har den mest brukningsvärda jordbruksmarken i länet.

Intressant i sammanhanget är också att ta upp begreppet väsentliga samhällsintressen. I en av de domar som togs upp i avsnittet om det viktiga med att definiera brukningsvärd jordbruksmark, diskuterades huruvida uppförandet av tre bostadshus på mark som var lämpad för jordbruksproduktion kunde ses som ett väsentligt samhällsintresse. I domen slogs fast att väsentliga samhällsintressen kan vara att tillgodose bostadsförsörjningsbehov, att kunna lokalisera bostäder och arbetsplatser nära varandra, att skapa väl fungerande och lämpliga tekniska försörjningssystem och att säkerställa viktiga rekreationsintressen. Domstolen beslut blev att: *"Intresset av att uppföra tre enbostadshus kan inte ses som ett sådant väsentligt samhällsintresse som inte kan tillgodoses genom att annan ur allmän synpunkt lämplig mark tas i anspråk".* I bedömningen vägdes in att kommunen i sin översiktsplan framhåller värdet av att bevara jordbruksmark och det öppna odlingslandskapet även i centralortens närhet.

I Västerbottens län inlands och fjällområde kan en nybyggnation av tre bostadshus som sedan befolkas av till exempel barnfamiljer innebära att den lokal livsmedelsbutiken eller skolan kan bli kvar på orten. Anta att marken där bygglov söks är igenvuxen jordbruksmark och att sannolikheten är liten att markägaren eller någon arrendator skulle komma att bruka jorden både på kort och lång sikt. Antag också att kommunen i sin

REGION
VÄSTERBOTTEN

VÄSTERBOTTEN

Länsstyrelsen
Västerbotten

översiktsplan har hävdad jordbrukets, jordbruksmarken och det öppna odlingslandskapet betydelse för kommunen. Skulle ett sådant "projekt" vara möjligt eller omöjligt att genomföra framledes?

Förslag på hur produktionsresurserna kan uppmärksammas och tillvaratas bättre

Mål för fysisk planering för ökad livsmedelsproduktion

Kommunerna har inte så stora möjligheter att direkt påverka jordbruksnäringens utveckling, men har genom sitt s.k. planmonopol relativt stora möjligheter att påverka näringens faktiska produktionsförutsättningar dvs. att värna jordbruksmarkens olika värden i den fysiska planeringen. Länsstyrelsen har ett ansvar att ge relevant rådgivning och vägledning.

Utifrån en översiktlig analys av gällande översiktsplaner, länsstyrelsens samråds- och granskningsyttranden och de intervjuer som genomförts kan det konstateras att jordbruksmarken som allmänt intresse inte behandlas med den hänsyn som avses i hushållningsbestämmelserna. Den slutsats som presenteras i den nationella livsmedelsstrategin om bestämmelsernas bristfälliga tillämpning och orsakerna bakom detta, kan med andra ord sägas överensstämma med situationen i Västerbottens län.

Det finns naturligtvis flera förklaringar till varför det förhåller sig på detta sätt. Dels handlar det om en svårtolkad bestämmelse, dels om kunskapsbrist om jordbrukets markanvändningsintresse. Inom ramen för den regionala livsmedelsförsörjningen blir det viktigt att utforma mål som borgar för att hänsyn fortsättningsvis kommer att tas till jordbruksmarken och jordbruksproduktionen tillsammans med andra samhällsintressen i den fysiska planeringen.

Följande mål kan förslagsvis implementeras i strategin:

I Västerbottens län tillämpas gällande hushållningsbestämmelser i miljöbalken så att hänsyn till brukningsvärd jordbruksmark säkerställs i den fysiska planeringen.

Följande mätbara delmål kan utgöra utgångspunkt för de aktiviteter som bör genomföras för att nå målet.

- **Det finns kunskap bland kommunerna om värdet på resursen brukningsvärd jordbruksmark.**
- **Länsstyrelsen ger relevant vägledning och rådgivning om hur hushållning av jordbruksmark kan hanteras i den fysiska planeringen.**
- **Nya översiktsplaner innehåller konkreta ställningstaganden till den brukningsvärda jordbruksmarken och en konkretisering av innebörden av 3 kap. 4§ miljöbalken.**

Aktiviteter för att nå målet med fysisk planering för ökad livsmedelsproduktion

Aktiviteter som föreslås bli genomförda för att uppnå målen handlar om: att ta fram aktuella planeringsunderlag och vägledningsdokument och på sikt ta fram en modell för kompensationsåtgärder för jordbruksmark som är ianspråktagande av annan markanvändning. Länsstyrelsen kan förslagsvis samordna aktiviteterna, men genomförandet bör ske i samverkan med flera regionala och lokala aktörer.

Planeringsunderlag

En förutsättning för att kommunerna ska kunna genomföra en fysisk planering som gynnar bevarande och utvecklingen av jordbruksmarkernas värden är att det finns aktuella och relevanta planeringsunderlag i form av översiktlig gradering av länets åkermark, mer noggrann klassificering av

REGION
VÄSTERBOTTEN

VÄSTERBOTTEN

Länsstyrelsen
Västerbotten

brukningsvärd jordbruksmark vid centralorter, tätorter, tillväxtstråk etc. och där det finns påtalade markanvändningskonflikter samt ett tema-webb-GIS "Jordbruksmark".

1) Gradering av åkermarken

En översiktlig gradering av all åkermark i länet, likt den som genomfördes på 1970-talet av den dåvarande Lantbruksnämnden. Detta bland annat för att få ett helhetsperspektiv med avseende på länets jordbruksmark¹⁸. Det finns i dag en mängd geodata som relativt enkelt kan sammanställas och möjliggöra detta. Se t.ex. länsstyrelsernas [externa webbGIS](#), [VMS-tjänster och geodatakatalog](#), [nationella geodatakatalogen och geodataportalen](#), [Jordbruksverkets statistikdatabas](#).

2) Kartläggning och klassificering av brukningsvärd jordbruksmark vid centralorter, tätorter och tillväxtstråk och identifiering av områden där det finns påtalade markanvändningskonflikter.

En mer noggrann klassificering av all brukningsvärd jordbruksmark (åker, betesmark, mark i träda, igenvuxen jordbruksmark (beredskapsjordar/potentiella odlingsmarker) vid centralorter, tätorter, tillväxtstråk etc. Underlaget bör ha en sådan detaljeringsgrad att analyser kan göras av markernas odlingsförutsättningar, arrondering och produktivitet, lämpliga att använda också vid detaljplaneläggning och enskilda lokaliseringar. Framtagandet av ett sådant underlag bör vara behovsorienterat, t.ex. prioriteras för områden med motstående markanvändningsintressen. Det är viktigt att en dialog förs med aktörer med specialkompetens inom området och med aktörer med lokalkännedom. Här kan med fördel även jordbruksmarkens andra brukningsvärden (t.ex. naturvärden, sociala värden, kulturmiljövärden, se miljömålet "Ett rikt odlingslandskap och dess 12 preciserings") diskuteras. Det utredningsarbete som Hushållningssällskapet Norrbotten Västerbotten gjort åt Luleå kommun skulle kunna användas som inspirationskälla¹⁹. Hushållningssällskapet håller förnärvarande på med att utarbeta ett underlag till alla kommuner i Norrbottens län, på uppdrag av Länsstyrelsen Norrbotten och Jordbruksverket²⁰.

3) WebbGIS- Jordbruksmark²¹ (Internetbaserad karttjänst med information om jordbruksmark) Ett särskilt tema-webbGIS "Jordbruksmark", med geodata enligt punkt 1 och 2 ovan. I en sådan karttjänst skulle även med fördel historiska data (tidigare brukad mark, olika grader av igenväxning, matjordstäckter) kunna läggas in för att åskådliggöra förändringar av odlingsmarken över tid. I denna skulle även jordbruksmark redovisas som nyttjas till annat, men som skulle kunna återgå till livsmedelsproduktion vid behov t.ex. energiproduktion.

¹⁸ På 1970-talet genomfördes en klassning av jordbruksmarken i Sverige av dåvarande Lantbruksstyrelsen. Ett material som numera är ålderstiget och egentligen inte särskilt användbart. Åkermarken klassades då in på en tiogradig skala avseende deras ekonomiska avkastningsvärde baserat på skördestatistik från 1969. I graderingen beskrivs de bästa jordarna, de med bäst förutsättningar för en hög avkastning, som klass 10 jordar. Dessa återfinns i Skåne. Tanken med graderingen var att den skulle vägleda kommunerna när de skulle göra avvägningar mellan användningen av marken för jordbruk och andra samhällsintressen. Jordbruksmarken i Västerbottens län har graderats till klass 1, 2 och 3. Det är den kustnära åkermarken som bedöms tillhöra klass 3. Den mesta åkermarken som finns i länets inland är klass 2 jordar, medan åkermark i övriga länet bedöms vara av klass 1.

¹⁹ Se t.ex. Sigfridsson K. & Wirsén H. (2107)

²⁰ Kontaktpersoner John Andersson, Jordbruksverket och Sara Borgström, Länsstyrelsen Norrbotten.

²¹ Internetbaserad karttjänst med information om jordbruksmark likt t.ex. Västerbottens kartan, se: <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/standard/?appid=ee4481695191439f930e87799fea8787>

Vägledning för hantering av jordbruksmark i den fysiska planeringen

En regionalt anpassad vägledning, riktad både till Länsstyrelsen och kommunerna, bör tas fram med rekommendationer för hur hushållningsbestämmelserna enligt 3 kap. 4§ miljöbalken bör hanteras i den fysiska planeringen. Utgångspunkt ska vara att inte ta brukningsvärd jordbruksmark i anspråk för bebyggelse eller anläggningar.

Det är tre områden enligt bestämmelserna som främst behöver behandlas i vägledningen är:

1. Brukningsvärd jordbruksmark
2. Markanvändning av väsentligt samhällsintresse
3. Lokalisering av bebyggelse och anläggningar i förhållande till brukningsvärd jordbruksmark.

I egenskap av s.k. juridisk term är det viktigt att vägledningen problematiserar begreppet brukningsvärd jordbruksmark. Detta för att skapa en förståelse för varför begreppet måste definieras för tillfredställande planering. I vägledningen bör det med andra ord framgå hur kommunen med utgångspunkt från sina förutsättningar kan definiera brukningsvärd jordbruksmark. Av vägledningen bör det även framgå hur den brukningsvärda jordbruksmarken kan redovisas i planhandlingarna och på vilket sätt planeringsunderlag kan användas som visar den aktuella situationen i kommunen och sådana som visar förändringar över tid.

Effekter av ett förändrat klimat²² kan komma att innebära att alternativa odlingsmarker måste finnas att tillgå. Vägledningen bör därför vara så utformad att den utgör en viktig källa till detta anpassningsarbete.

I vägledningen bör en allmän diskussion föras om vad som kan utgöra väsentliga samhällsintressen. I ett domstolsbeslut som tidigare har nämnts angavs väsentliga samhällsintressen t.ex. vara att tillgodose bostadsförsörjningsbehov, att kunna lokalisera bostäder och arbetsplatser nära varandra, att skapa väl fungerande och lämpliga tekniska försörjningssystem och att säkerställa viktiga rekreativintressen. I den s.k. riksintresseutredningen²³ diskuteras miljöbalkens hushållningsbestämmelser i 3 kap. ingående och förslag ges på ändringar i lagstiftningen. Beslut om att införa ändringarna är ännu inte tagna, men förslagen är intressanta och ger bra underlag till ett resonemang om avvägningar mellan jordbruksmark och andra samhällsintressen. Förslagen innebär i korthet att alla allmänna intressen som finns uppräknade i hushållningsbestämmelserna, ska anges som väsentliga allmänna intressen. Dessutom föreslås att ytterligare ett antal allmänna intressen införs i bestämmelserna som också de anges vara av väsentlig karaktär. I utredningen föreslås att 3 kap. 4§ blir 10§ och får följande formulering:

”Mark och vattenområden som har betydelse för jord- och skogsbruk är av väsentligt allmänt intresse. Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose ett väsentliga allmänt intressen enligt detta kapitel och behovet inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk.”

Innebörden av förslaget är att exploatering av brukningsvärd jordbruksmark endast kan komma i fråga för att tillgodose ett annat väsentliga allmänna intressena som faktiskt finns namngivet. De väsentliga allmänna intressen som räknas upp förutom jord- och skogsbruk är mark- och vattenområden som:

²² T.ex. förändringar i nederbörd och temperatur, nya krav på dränering och bevattning, behov av nya grödor och odlingsmetoder, förändrade tider för sådd, skörd och gödsling.

²³ SOU 2015: 99.

- inte alls eller endast obetydligt är påverkade av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön,
- är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt eller som har betydelse för att säkerställa värdefulla strukturer för ekologiska samband eller för att genomföra ett åtgärdsprogram enligt 5 kap. 4§ MB.
- är särskilt lämpliga för anläggningar och andra åtgärder avsedda att begränsa klimatpåverkan eller för klimatanpassningsåtgärder
- har betydelse för renskötsel, fiske eller vattenbruk
- har betydelse på grund av sina naturvärden, kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet
- har betydelse för dricksvattenförsörjningen
- innehåller värdefulla ämnen eller mineral
- är särskilt lämpade för anläggningar för industriell produktion, energiproduktion energidistribution, kommunikationer, avfallshantering
- är särskilt lämpade för bostadsförsörjning, näringslivsutveckling, forskning och innovation eller regional tillväxt
- har betydelse för totalförsvaret

I vägledningen bör rekommendationer ges för hur lokalisering av bebyggelse eller anläggningar kan diskuteras i förhållande till brukningsvärd jordbruksmark. Detta för att behandla den del av bestämmelserna som anger det nödvändiga med att ta annan mark i anspråk än jordbruksmark. Ytterst handlar det om god hushållning enligt plan- och bygglagen och miljöbalken. Enligt lagstiftningen ska mark- och vattenområden användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. Företräde skall ges sådan användning som medför en från allmän synpunkt god hushållning.

Vägledningen bör även innehålla ett avsnitt som tydliggör Länsstyrelsen och kommunernas ansvar och roller i planprocesserna. När och hur frågorna ska kommuniceras t.ex. vid tidiga samråd och i samråds- och granskningsyttrande.

Av pedagogiska skäl är det fördelaktigt om vägledningen innehåller sammanfattande checklistor till stöd för hur hushållningsbestämmelserna ska tillämpas både vid Länsstyrelsen och kommunerna.

Förslag på kompensationsmodell

Att finna former för kompensationsåtgärder för ianspråktagande av jordbruksmark är mer en aktivitet som indirekt främjar uppsatt mål om en säkerställd tillämpning av hushållningsbestämmelserna i den fysiska planeringen. Eftersom aktiviteten förbättrar förutsättningarna för jordbruket är den ändå högst relevant i sammanhanget.

När hushållningsbestämmelserna används som avsett och jordbruksmark efter avvägning tas i anspråk för t.ex. bebyggelse, i synnerhet mark med högt produktionsvärde, skulle kompensationsåtgärder kunna vara en bra lösning. Viktigt är förstås att kompensation inte får leda till lägre krav vid de bedömningar som måste göras. I arbetet med att ta fram en kompensationsmodell för jordbruket kan ev. de förhållandevis nya lösningar som används inom naturvärden (ekologisk kompensation) studeras.

Umeå kommun²⁴ har arbetat med frågan och anlitade då också ett konsultföretag med erfarenhet från kompensationsåtgärder inom naturvårdsområdet. Central frågeställning i arbetet var: Vem ska ersättas (markägaren och brukaren är nödvändigtvis inte samma person)?

²⁴ Pernilla Helmersson är kontaktperson för mer information.

REGION
VÄSTERBOTTEN

VÄSTERBOTTEN

Länsstyrelsen
Västerbotten

Referenser

Skriftliga

- Jordbruksverket (2006) Exploatering av jordbruksmark vid bebyggelse- och vägbyggnad 1996/98–2005, rapport 2006: 31.
- Jordbruksverket (2013) Exploatering av jordbruksmark 2006–2010, rapport 2013: 3.
- Jordbruksverket (2015) Kommunernas arbete med jordbruksmarkens värde.
- Jordbruksverket (2015) Kommunens möjligheter att bevara och utveckla jordbruksmarkens värden.
- Jordbruksverket (2015) Kommunernas arbete med jordbruksmarkens värden – ett stödverktyg.
- Jordbruksverket (2017) Exploatering av jordbruksmark 2011–2015, rapport 2017: 5.
- Länsstyrelsen i Jämtland (2014) Jordbruksmarken – en naturresurs att förvalta.
- Länsstyrelsens grundsyn kring jordbruksmark i länet.
- Länsstyrelsen Västerbotten (1993) Det värdefulla odlingslandskapet. Meddelande 3: 1993.
- Länsstyrelsen Västerbotten (1996) Vårt odlade landskap. Meddelande 10: 1996.
- Länsstyrelsen Västerbotten (2001) Ängs- och hagmarker i Västerbottens län. Meddelande 1: 2001.
- Länsstyrelsen Västerbotten (2004) Ängs- och betesmarker i Västerbottens län. Meddelande 2: 2004.
- Lantbruksstyrelsen (1971) Översiktlig gradering av åkermarken i Sverige.
- MÖD P-8047-15
- MÖD P-4848-16
- MÖD P-1188-17
- Prop. 1978/79: 163
- Prop. 1985/86: 3 Förslag till lag om hushållning med naturresurser m.m.
- Prop. 1997/98: 45 del I. Miljöbalkspropositionen.
- Prop. 2016/17: 104 En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet.
- SFS 1970: 988 Fastighetsbildningslagen
- SFS 1979: 425
- SFS 1987: 12 Lag om hushållning med naturresurser m.m.
- SFS 1998: 808 Miljöbalken.
- SFS 2010: 900 Plan- och bygglagen.
- SFS 2014: 862 Lag om ändring i plan- och bygglagen.
- Sigfridsson K. & Wirsén H. (2107) Utredning och värdering av jordbruksmark. Luleå kommun 2017. Hushållningssällskapet.
- SOU 1971: 75 Hushållning med mark och vatten.
- SOU 2015: 15 Attraktiv, innovativ och hållbar strategi för konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.
- SOU 2015: 99 Planering och beslut för hållbar utveckling. Miljöbalkens hushållningsbestämmelser.

Länkar:

REGION
VÄSTERBOTTEN

VÄSTERBOTTEN

Länsstyrelsen
Västerbotten

Jordbruksverkets statistikdatabas,
<http://www.jordbruksverket.se/etjanster/etjanster/etjansterforutvecklingavlandsbygden/statistikdatabas.4.6a459c18120617aa58a80001011.html> (2018-12-10)

Lantmäteriets geodataportal, <https://www.geodata.se/anvanda/geodataportalen/> (2019-01-08)

Länsstyrelsen Jönköping, <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/arcgis/apps/MapSeries/index.html?appid=ed39e729730045fb932105971fbd1d05> (2018-11-06).

Länsstyrelsen Västerbotten, externt webbGIS och VMS-tjänster,
<https://www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/tjanster/karttjanster-och-geodata.html> (2019-01-08)

Kungliga Lantbruksstyrelsen (1971) PM: Översiktlig gradering av åkermarken i Sverige
https://jordbruketisiffror.files.wordpress.com/2013/10/akerklassificering_19710211.pdf
(2018-11-06)

Region Västerbottens webbplats för arbetet med den regionala Livsmedelsstrategin,
<http://vasterbottensmat.info/> (2018-11-06).

REGION
VÄSTERBOTTEN

VÄSTERBOTTEN

Länsstyrelsen
Västerbotten

Frågor som underlag vid semistrukturerade intervjuer med representanter för kommuner.

1. Vilken kunskap har du/ni om den mark i kommunen som används inom någon typ av livsmedelsproduktion (typ av jordbruksmark)?
2. Har du/ni kunskap om hur dessa marker har förändrats över tid och vad beror det på?
3. Vad anser du/ni är brukningsvärd jordbruksmark?
4. Hur tänker du/ni kring hushållningsbestämmelserna i miljöbalken som uttrycker att sådan mark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredställande sätt genom att annan mark tas i anspråk?
5. Är bestämmelserna svåra att förstå?
6. Är bestämmelserna svåra att behandla i översiktsplaneringen?

REGION
VÄSTERBOTTEN

VÄSTERBOTTEN

Länsstyrelsen
Västerbotten

Förändring av åkerarealen i Västerbottens läns kommuner mellan 1990 och 2018

Källa: Jordbruksverkets statistikdatabas.

	1990	1995	2001	2005	2010	2015	2018	Förändring i absoluta tal	Förändring i %
Robertsfors	9 955	9 719	9 446	9 611	9 447	9 351	9 260	695	7
Skellefteå	29 389	27 594	26 675	27 584	26 889	26 414	25 790	3599	12,2
Vännäs	6 085	5 700	5 701	5 634	5 433	5 340	5 277	808	13,3
Nordmaling	4 779	4 478	4 308	4 453	4 344	4 209	4 100	679	14,2
Bjurholm	2 844	2 664	2 576	2 662	2 612	2 526	2 434	410	14,4
Umeå	14 604	13 799	13 239	13 416	12 708	12 656	12 053	2551	17,5
Vindeln	3 962	3 698	3 364	3 533	3 341	3 091	3 192	770	19,4
Lycksele	1 927	1 754	1 512	1 569	1 507	1 415	1 427	500	25,9
Malå	373	299	212	270	235	234	246	127	34
Åsele	865	844	702	766	684	547	563	302	34,9
Sorsele	974	895	682	774	670	648	630	344	35,3
Norsjö	1 329	1 004	823	951	900	804	797	532	40
Vilhelmina	1 511	1 338	1 040	1 203	1 073	937	905	606	40,1
Dorotea	370	294	215	250	225	202	213	157	42,4
Storuman	1 472	1 471	904	905	740	716	699	773	52,5
Länet	80 439	75 551	71 399	73 581	70 808	69 090	67 586	12 853	

Förändring av arealen betesmark i Västerbottens läns kommuner mellan 1990 och 2018

Källa: Jordbruksverkets statistikdatabas.

	1990	1995	2005	2010	2015	2018
Länet	3586	4404*	2843	2265	2407	2354

*Ökningen mellan 1990 till 1995 beror främst på att betesmarken ökade med drygt 400 ha inom Storumans kommun och drygt 450 inom Vilhelmina kommun.

REGION
VÄSTERBOTTEN

VÄSTERBOTTEN

Länsstyrelsen
Västerbotten

Övrigt GIS-underlag (geodata i form av GIS-skikt) som kan ge inspiration.

LstAB Åkermarksgradering (1976) - försvunnen åkermark (2003) Åkermark från 1976 års inventering som ej finns kvar enligt Terrängkartan 2003.

LstN Klassad jordbruksmark. Som arbetsmaterial har använts skannade kartor över Halland från Åkerklassningen i början av 70-talet. (skala 1:100 000, åkerklasser från 1–10). Detta är ett historiskt kartunderlag.

LstH Produktiv åkermark. Skiktet visar hur stor areal vete som odlats på respektive plats under perioden 2001–2010. Ytorna är hämtade från 2006 års jordbruksblock. Dessa har tillförts ansökt areal för veteodling via en rumslig förening med punktskikt innehållande ansökta uppgifter för varje blockidpunkt. Metoden gör att under vissa omständigheter kan en åker få även grannåkerns värden eller att enstaka ansökanspunkter missas. Ytorna har förenklats så utritningen ska gå fortare.

LstF BMA2018 Markanvändning. En översiktlig bild av hur markanvändningen i länet är fördelad i kategorierna Jordbruksmark, Skogsmark, Bebyggd mark, Täckter och gruvområden, Våtmark/Myr, Vatten och Naturligt gräsbevuxen mark, Berg i dagen, Övrig mark. Datat baseras på en sammanslagning av Naturvårdsverkets skikt Marktäckedata, vektor.

LstF Jordbruksmarkens framtid Framtidsscenario - Över/Underskott betesmark, 10% ökad produktion Framtidsscenario med beräknat över/underskott av betesmark för mjölk- och köttproduktion (nötkreatur, får och getter) i länet, om produktionen ökar med 10%. Betesmarksbehovet delades med tillgången på betesmark och räknades om till procent över- eller underskott. Framtaget inom projektet Jordbruksmarkens framtid, ett samarbetsprojekt mellan LstF, LRF, Jönköpings kommun och Läns museet i Jönköpings län 2017–2018.

LstF Jordbruksmarkens framtid Nuläge - Behov av betesmark. Beräknat behov av betesmark för mjölk- och köttproduktion (nötkreatur, får och getter) i länet. Antal djur räknades om till standardiserade djurenheter och markbehovet beräknades baserat på att en mjölkko (1 djurenhet = 1 mjölkko) behöver 0.3 hektar betesmark.

Framtaget inom projektet Jordbruksmarkens framtid, ett samarbetsprojekt mellan LstF, LRF, Jönköpings kommun och Läns museet i Jönköpings län 2017–2018.

